

מסכת ביצה

פרק ביצה שנוֹלְדָה

דף נא, דין מוקצה

ישוב שיטת הרמב"ם בטעם מוקצה

הרמב"ם כתב בפרק כד מהלכות שבת הלכה יב, שלושה נימוקים לאיסור מוקצה, והצד השווה שבהן הוא שחז"ל אסרו את הטלטול כדי שלא ייעשה יום השבת כיום חול. והראב"ד חלק על דבריו, והביא גמרא מפורשת בשבת דף קכד,ב, דמוקצה הוא סרך של איסור הוצאה.

אמנם לפי הסבר הראב"ד קשה, דהלא ביום טוב אין איסור הוצאה, וכפי שאומרת הגמרא⁽¹⁾, שמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ולרש"י⁽²⁾ וכן לרמב"ם⁽³⁾ מדובר אפילו שלא לצורך כלל, ואם כן מה טעם איסור מוקצה ביום טוב, ומה עוד שמחמירים בזה ביום טוב יותר מאשר בשבת⁽⁴⁾? והתוספות⁽⁵⁾ נגעו בזה, אך תירוצם, "דכיון דעיקר הוצאה נאסרה, יש לאסור בדבר שאין לצורך יום טוב כלל", אינו מובן, שהרי הגמרא אומרת שמכיון שהותרה הותרה.

ועל כן נראה, דהרמב"ם סובר, דמה דאיתא בגמרא דמוקצה הוא סרך של איסור הוצאה, אינו אמור אלא לשיטת בית שמאי, הסוברים⁽⁶⁾ דיש עירוב והוצאה ליום טוב, אולם לשיטת בית הלל, דאין איסור הוצאה ביום טוב, דין מוקצה אינו משום סרך של איסור הוצאה, אלא כמו שהסביר הרמב"ם.

ואל תתמה על כך שיש מחלוקת בנוגע לעיקר הנימוק של דין מוקצה, שהרי רואים אנו דלרבה אית ליה לגמרי אחרת, והוא סובר דמוקצה דאורייתא⁽⁷⁾.

(1) בדף יב,א.

(2) שם, ד"ה אלא מדלא.

(3) בהלכות יום טוב פרק א, הלכה ד', וראה ב'מגיד משנה' שם.

(4) ראה ברמב"ם שם, הלכה יז.

(5) שם, בד"ה ה"ג.

(6) בדף יב,א.

(7) עיין בדף ב,ב, וברש"י ד"ה לטעמיה, ובפסחים, בפרק אלו עוברין דף מז,ב.

שם, תוספות ד"ה מנביון

הערה

ברש"י שלפנינו לא נמצאת הלשון "ולא למאכל בהמה".

שם, תוספות ד"ה ובית הלל

פירוש הביטוי 'והניחם'

התוספות הקשו: "תימה, והלא היא בסיס לדבר האסור, דהא לא שכת, הואיל והניחם שם מדעתו". ונראה דלשון 'והניחם', כוונתה שהשאינם להיות מונחים. [ומעניין שבברכת תפילין, על של יד מברכים 'להניח', ועל של ראש מברכים 'על מצות'. ונראה דסמוך על הכתוב, דבשל יד כתיב 'וקשרתם'⁸], דהמצוה היא הקשירה⁹, ומשום כך אומר 'להניח', באופן אקטיווי, אבל בשל ראש כתיב 'והיו לטוטפות'¹⁰, שיהיו מונחים על הראש באופן פאסיבי, ומשום כך מברכים 'על מצות'].

דף ג,ב, ורבה לטעמיה

ביאור דברי רש"י

רש"י כתב¹¹: "ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא". ולכאורה כוונת רש"י להסביר בזה, כיצד גוזרין גזירה משום יום טוב שחל אחר השבת, שכן אם איסור זה גופא אינו אלא מדרבנן, הרי זו גזירה לגזירה. ומשום כך מדגיש רש"י, דרבה לשיטתו, דמוקצה דאורייתא. אלא שאם כן, קשה לדידן, דלית לן מוקצה דאורייתא. ועוד יותר קשה, דגם לרבה עצמו אין זו אלא הוה אמינא, ובמסקנה העלתה הגמרא דגם רבה סובר דאין זה דין דאורייתא, ואם כן צריך לבאר מדוע אין זו גזירה לגזירה.

ונראה לבאר דמוקצה, גם אם הוא מדרבנן, אין הוא אסור משום 'גזירה', אלא חכמים אסרו אותו כדי שלא תהיה השבת כיום חול, והרי זה דומה ל'מלאכה'.

אלא שאם כן, שוב צריך ביאור, מהי כוונת רש"י באומר דרבה "יליף מהכא דמוקצה דאורייתא". ועל כן נראה לבאר, דכוונת רש"י היא אחרת. דלכאורה ניתן היה להסביר באיסור ההכנה דרבה, דאיסור ביצה שנולדה ביום טוב שחל אחר השבת הוא משום שהוכנה בשבת, ומכיון דאין שבת מכין ליום טוב, הרי איסור שבת רביע עליה, על אף שהיא נגמרה בידי שמים. ורש"י בא בדבריו אלו לשלול פירוש זה,

---

(8) דברים ו, ח.

(9) וכמובן שלאחר מכן הם יישארו מונחים.

(10) שם.

(11) בד"ה לטעמיה.

שכן לשיטתו הביצה לא נאסרה מחמת השבת, אלא מחמת היום טוב, מכיון שסעודת יום טוב בעיא הכנה, ואין שבת מכין ליום טוב. ולפי זה, ביצה שהוכנה בשבת ונגמרה בשבת, חסר בהכנתה, והרי זה כאילו לא הוכנה, וזהו איסור המוקצה שעליו מדבר רש"י.

דף גא, תוספות ד"ה גורה

ביאור כוונת התוספות

בסיום דבריהם דחו התוספות את הסברא, שהטעם לכך שאסור לצוד דגים ביום טוב הוא מחשש שיצוד דגים טמאים, וזאת מפני שזוהי מלאכה שאין צריך לגופה, והרי היא מותרת. ודבריהם קשים להבנה, דהרי ידוע דמלאכה שאין צריך לגופה היא מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, דלרבי יהודה חייב, ולרבי שמעון פטור אבל אסור¹², אבל אין מי שיסבור שזה מותר. והרש"ש הרגיש בזה, וכתב דאולי כוונתו בדבריהם לשיטת הערוך המובאת בתוספות במסכת שבת דף קגא, ד"ה לא. ולא הבינותי את דבריו, שכן הערוך דן לגבי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ולא ידענא איזה פסיק רישיה יש פה. ובכלל אין אני מבין כיצד התוספות מדמים זאת למלאכה שאין צריך לגופה, שפירושה המקובל הוא שאינו מתכוון לתכלית המלאכה, כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, וזה הרי אינו שייך הכא. ויותר נראה לי לומר, שבתוספות יש שיגרת לשון, וכוונתם אינה למלאכה שאין צריך לגופה, אלא לדבר שאינו מתכוין. דכיון שהוא מתכוין לצוד דגים טהורים, שהם אוכל נפש, ואינו מתכוין לצוד דגים טמאים, וגם אין כאן פסיק רישיה, ממילא זה מותר. כן נראה לי ברור בכוונת התוספות.

דף דא, רב אשי אמר, לעולם ספק יום טוב ספק חול, הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל

קושיה על שיטת הר"ן

כוונת הגמרא היא, דמהאי טעמא גם ספקו אסור. ומכאן קשה לי על שיטת הר"ן בנדרים¹³, דטעמא דידבר שיש לו מתירין אינו בטל, הוא מפני שנעשה על ידי זה כמין במינו, ולא משום חומרא, דאם כן מה זה שייך לספק? וצריך עיון.

---

(12) ראה שבת דף קה, ב.

(13) דף נב, א.

דף ד,ב, רב אסי מנדיל מיומא טבא לתבריה

עיון בדבר רב אסי

הגמרא אומרת שרב אסי הסתפק, האם תקנת יום טוב שני של גלויות הוא תקנת חכמים קבועה של יומא אריכתא, או שאין הוא אלא ספיקא דיומא, ובמקום שבקיאין בקביע דירחא, ואין ספיקא דיומא, היום השני הוא חול, ומשום כך מצד אחד הוא אסר ביצה שנולדה ביום הראשון לאוכלה ביום השני, ומצד שני הוא הבדיל במוצאי היום הראשון. וקשה לי, כיצד הוא הבדיל מספק, ובירך ברכה מספק? הרי זה ספק ברכה לבטלה, וחז"ל קבעו לגבי דבר דומה, ש"מיתב יתיבנין, ברוכי לא מברכינן"¹⁴. ומה עוד, שעל ידי ההבדלה הוא עשה את היום השני ליום חול, ואם אליבא דאמת הוא יום טוב, כיצד הוא יכול לעשותו חול? וצריך עיון.

שם, בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום

איך מברכים מספק?

המשנה אומרת, שבראשונה היו מקבלים את עדות החודש כל היום, ומשום כך היו עושים יום טוב מספק, אולי יבואו עדים. וקשה, כיצד הם עשו קידוש מספק, ותקעו תקיעת שופר בברכה מספק, והתפללו תפלת חג, ומוסף עם מלכויות זכרונות ושופרות מספק? הרי אלו הן ספק ברכות לבטלה. וכי חיכו בתפלת מוסף ובתקיעת שופר עד סופו של היום?

וגם מה שמוסיפה שם המשנה ואומרת, שפעם אחת נשתהו העדים לבא, ונתקלקלו הלויים בשיר של מנחה, ולכן התקינו שלא יהיו מקבלים את העדים אלא רק עד המנחה, אינו מובן, שכן אם היה אפשר לומר את השיר של חול, מה בכך אם אמרו אותו גם במנחה?

דף ה,א, רש"י ד"ה פטור עליה

עיון בדברי רש"י

רש"י פירש את הדין ש"החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה", וכתב "דכיון דאינו צריך אלא לעפרה, ולא לגומא, אינו בונה ולא חורש, אלא מקלקל, וכל המקלקלים פטורים". לכאורה קשה, אם אין הוא עושה מלאכת בנין ולא חרישה, מדוע היה צריך לפטור אותו מטעם מקלקל? הרי אין הוא עושה מלאכה כלל.

וכעין זה יש להקשות על דברי התוספות בכתובות דף ו,א, ד"ה האי מסוכרייתא,

שבתחילה כתבו: "והכא אומר ר"ת דליכא למימר דאסור משום מפרק, כיון שהנסחט הולך לאיבוד", ואם כן משמע דלא הוה מלאכה כלל, וכן הבין ה'משנה ברורה' ב'ביאור הלכה'¹⁵, דהוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה. וצריך עיון.

דף י"ג, אין ערוך והוצאה ליום טוב

לא הבנתי מהו ההבדל בין אם אין ערוך והוצאה ליום טוב, לבין אם יש ערוך והוצאה ליום טוב, אלא שמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך? מה לי אם אין כאן איסור, או שיש כאן ברעיון איסור, אלא שהותרה אפילו שלא לצורך, לשיטת רש"י¹⁶ דלא בעינן מן התורה אפילו צורך קצת? וצריך עיון.

פרק המביא

דף ל"ג, אין מוציאין את האור וכו', מ"ט משום דקא מוליד ביום טוב

עיון באיסור מוליד אש ביום טוב

רש"י לא פירש כאן מהו האיסור של 'מוליד', ובודאי סמך על מה שפירש בדף כ"ג, בד"ה דקמוליד ריחא: "ואסור מדרבנן, שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה", וכונתו שכמו של"ט המלאכות האסורות מדאורייתא, הן מלאכות של יצירה, שבהן נברא העולם, כמו כן אסרו חכמים כל מה שדומה ליצירה חדשה. והנה במסקנא שם אומרת הגמרא, שלעשן נמי מותר, מידי דהוה אבשרא אגומרי, ופירש רש"י¹⁷ דהוה דבר השוה לכל נפש, והוה כצורך אוכל נפש, ולכן אפילו מלאכה גמורה כמו מבעיר נמי מותרת. ולפי זה צריך עיון לכאורה, מדוע לא יהיה מותר להוציא את האור לצורך בשול, דהוה לצורך אוכל נפש? ואם הבערה גופא מותרת, כל שכן ש'הולדה', שהיא רק איסור דרבנן, צריכה להיות מותרת. ואם כי אפשר היה לומר, דדברי המשנה ד"אין מוציאין את האור" לא מיירי באוכל נפש, אולם מסתימת הפוסקים לא משמע כן.

והנה הרמב"ם¹⁸, כתב שהטעם לאיסור הוצאת האש ביום טוב, הוא משום שהיה אפשר להוציאה מערב יום טוב. ולכאורה אין זה מובן, כיצד הוא מכניס את הטעם הזה למלים של הגמרא "משום דקא מוליד ביום טוב". ואולי הרמב"ם בא רק

---

(15) סימן שכ, ד"ה יש מי שמתיר.

(16) בד"ה אלא מדלא.

(17) בד"ה רבא אמר.

(18) בפרק ד מהל' יום טוב, הלכה א.

להוסיף ולבאר את טעם הגמרא, כי הוקשה לו, מדוע לא יהיה מותר להוציא אש לצורך אוכל נפש? ועל כך הוא מתרץ, דהוה כמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מערב יום טוב, ומשום כך אסור הדבר.

והנה, לדידי לא ברירא לי הא מילתא, אם מכשירי אוכל נפש אסורים גם כשהאיסור הוא רק איסור דרבנן. ולכאורה ניתן להביא ראיה מדברי הרמב"ם, שאכן הם אסורים גם כשהאיסור הוא רק איסור דרבנן, דהרי הוא פירש לגבי מוליד, שאיסורו הוא מפני שהיה יכול לעשותו מערב יום טוב, אף על פי שהוא איסור דרבנן.

אלא דכל הנימוק של הרמב"ם, שהוצאת האש היתה יכולה להעשות מערב יום טוב, לא ברירא לי, שהרי האש שהוא ממציא אינה נשאת, אלא נכבית מעצמה, ולהחזיק את האש במשך כ"ד שעות לא דבר קל הוא. ועל כל פנים נראה לפי הסברה, דמי שהכין לו שלהבת, ונכבתה שלא באשמתו, יהיה מותר להוציא אש חדשה ביום טוב לצורך אוכל נפש, כמו בכל מכשירי אוכל נפש. וצריך עיון למעשה.